

Լ Ր Տ Ե Ս Օ Ր Ի Ո Ր Դ

Սառնաշուռնչ պարզկէկ գիշեր էր: Կապուտակ և ծիրանի գոյներով զարդարուած երկնքի երեսին լուսինը, ինչպէս մի արծաթեայ գունտ, Արրաս բաղաքի հրապարակների ու նեղ փողոցների վերայ ցերեկուայ նման լոյս էր արձակում և հանդէս էր բերում հրապարակների վերայ և նրանց անկիւններում խոնուած մարդկանց երեսների անհանգստութիւնը: Նրանք քննադատում էին գերմանացւոց նախապետած անխուսափելի ումբակոծութիւնը:

Բայց, բացի պատերազմի մասին խօսողներից, այդ գիշերը կային Արրասում և այլ անձինք, որոնք, ինչպէս երևում էր, շատ չէին զբաղուած պատերազմի խառնաշփոթութիւններով: Մի մեծ ծառի հովանու տակ, բաղաքի շրջակայքում գտնուող հապճէպ և ժամանակաւոր պատրաստած անշուք մի շինութեան մօտ կանգնած էին մի երիտասարդ և մի կին ու տաք տաք խօսում իրար հետ:

Երկուսն էլ երիտասարդ էին, երկուսն էլ հրաշալի գեղեցկութեան տէր, նոցանից Վիկտոր դը Վիլլարը իւր բարձր հասակով, լայն թիկունքներով, ամուր կազմուածքով, ազնիւ դէմքով օժտուած և ֆրանսիական սպայի նշանազգեստով զարդարուած հիացնում էր անցորդներին. այն ինչ նրա ընկերուհին, չնայելով իւր հասարակ սպիտակ հանդերձին, լայն ծածկոցին և փոքրիկ գլխարկին, կարող էր իւրաքանչիւրի ուշադրութիւնը իւր վերայ դարձնել:

«Ինչո՞ւ ձեր դէմքը այդքան տխուր է, Անուանէտ»,

հարցրեց Վիկտոր դը Վիլլարը, «գուցե մի բան վշտացրել է ձեզ: Ես ոչինչ էի համարում կեանքը, դուք սովորցրիք ինձ, ասաց նա, զգալ նրա բաղցրութիւնը և ես օրհնում եմ՝ բոլոր սրտով այն մահացու վերքը, որ ենթարկեց ինձ ձեր հոգատարութեանը: Բայց և այնպէս, ես չեմ կարողանում հասկանալ ձեզ, Անտուանէտ»:

Անտուանէտը փոքր ինչ հիասթափուեց, երբ Վիկտորի շրթունքները արտասանեցին վերջին խօսքերը և նա ձեռքը բարձրացրեց նրա բերանը փակելու, բայց մի միտք լսեց՝ փեղքեց նրան, նա իջեցրեց իւր ձեռքը և մի աւական դողցնեց նրա մարմինը:

«Ախ, երանի՜ թէ հաւատ չընծայէիք ինձ», ըսաց նա խեղաուած ձայնով և նախ քան Վիկտորը կբացագարէր, «Անտուանէտ», վերջինս անհետացաւ:

Երիտասարդը մի քանի րոպէ կանգնած մնաց ձեռքերը կցած: Նա նայում էր դէպի առաջ և ըստ երևոյթին ոչինչ չէր տեսնում, բացի օրիորդի այնքան-խորը և թափանցիկ հայեացքից, նորա տխրալի և մտառանջ փայլուն մոխրագոյն աչերից: Անտուանէտի խօսքերը զարմացրին և տխրեցրին երիտասարդին:

Արդէն մի քանի ամիս էր, ինչ Վիկտոր դը Վիլլարը ճանաչում էր այս օրիորդին, որ զօրապետ Լաֆեօնի զօրքի մէջն էր և հէնց պատերազմի սկզբից ցոյց տուեց իրան գլխաւոր և հարազատ հիւանդապահ: Երբէք նա չէր զլանում ծառայել Քրանսիայի թշնամիներին, երբ նրանք ենթարկւում էին իւր հոգատարութեան. վաբւում էր նրանց հետ իսկապէս նոյնչափ մեղմութեամբ և կարեկցութեամբ, որքան և վիրաւորուած Քրանսիացի զինուորների հետ:

«Եթէ ես պէտք է կորցնեմ նրան», շշնչում էր երիտասարդ սպան, երբ լուռ ու մունջ հեռանում էր հիւանդանոցից, «աւելի լաւ է միջոց տամ անպիտան գերմանացիներին շուտով ազատել ինձ իմ տանջանքներից» և նա

այդ օրուայ նշանը տալով հիւսիսային պարիսպների մօտ գտնուող պահապան զինուորին, շտապով հեռացաւ դէպի իւր բնակարանը:

Բայց յանկարծ նա փոխեց իւր ճանապարհը և դնաց ուրիշ ուղղութեամբ, նա մտածեց թէ կարելի է անկողին մտնելուց առաջ յաջողուի տեսնել զօրապետին:

Երբ Վիկտորը ներս մտաւ, զօրապետ Լաթեօնը քննում էր մի քանի թղթեր և նրա կերպարանքը անհանգստութեան նշան էր կրում, բայց երբ երիտասարդը նստեց նրա մօտ, զօրապետը նրա վերայ նայեց մի ուրախալի ժպիտով:

Վիկտորի զարմանալի նմանութիւնը զօրապետի մի որդուն, որ սպանուած էր պատերազմի մէջ, ծերունու աչքին շատ սիրելի էր անում Վիկտորին, զօրապետը նրա հետ վարւում էր անփոփոխ բարութեամբ ու յարգանքով և բարձրացրեց նրան իւր զօրախմբի մէջ ամենանշանաւոր դիրքի:

«Ոչինչ տխուր բան հօ չկայ, զօրապետ»:

«Ոչինչ, այնուամենայնիւ մի երկիւղալի զգացմունք ճշնշում է ինձ: Որքան փորձում եմ, չեմ կարող իսպառ հեռացնել նրան: Ի դէպ, դը-Վիլլար, լաւ կը լինէր, որ ինձ տայիր մեր ամրութիւնների մակարդակը, ուղղում եմ պահել միւս թղթերի հետ: Յոյս ունիմ, որ ուղղած կլինէք իմ ցուցման համեմատ»:

«Այո, ասաց Վիկտորը, հանելով մի ծալած թուղթ գրպանից: «Ես կարծում եմ, որ մի փոքր աւելի պարզ ձև տուի, քան թէ սա ունէր սկզբում, այժմ կարծեմ կ'ըմբռնէք նկարը մի հայեացքով»:

«Եր հիւսիսային ամրութիւնները յայտնի են միայն ձեզ և ինձ, ասաց զօրապետը, «ենթադրեմք թէ՛ թշնամին իմանայ այդ բանը, եթէ նա կենդրոնացնէ իւր ոյժերը այդ կողմը, նրան երկար դիմադրելու յոյս չենք կարող ունենալ»:

Երիտասարդ սպան կարմրեց զօրապետի խօսքերից, յիշելով, որ ինքը յայտնել է Անտուանէտին այդ գաղանիքը:

Թէ ինչպէս պատահեց այդ՝ չէր յիշում, բայց փաստը մընում էր փաստ, որ նա յայտնել էր հիւանդապահին ամբողջութիւնների այն թոյլ կողմերի դիրքը, որոնցից այնքան երկիւղ էր կրում զօրապետը: Բայց ինչ նշանակութիւն ունի այդ բանը. միթէ Անտուանէտը հաւատարիմ չէ: Միթէ նա չէ զօհել իւր երիտասարդութիւնը և ոյժը ֆրանսիային: Նա ասել էր օրիորդին, որ հաւատում է նրան լիովին և անսահման և թէ ցանկանում է, որ այդ վարկը ընդմիշտ հաստատ մնայ:

Բայց և այնպէս նրա ձայնը մի փոքր դողդողաց, երբ ասաց. «Նրանք ի հարկէ ի վերջոյ յաղթող կը լինին, բայց ես չեմ ուզում ձեր անհանգստութեանը մասնակից լինել, զօրապետ: Ես չեմ կարծում, որ նրանք իմանան մեր գաղտնիքը: Զօրապետը գլուխը շարժեց և հոգոց հանեց: Երիտասարդի խօսքերը ուրախացրին, բայց չհամոզեցին նորան: Նա չէր կարող ազատել իրան իւր սրտի վերայ տիրող ծանրութիւնից. և երբ նա բարի գիշեր ցանկացաւ Վիկտորին, վերջինս մտածեց, որ իրանք կրկին կարող են իրար հանդիպել պատերազմի կրակի մէջ:

Վիկտորը անկողին մտաւ, բայց չէր կարողանում բնել, Անտուանէտի վերջին խօսքերը հնչում էին նրա ականջին, հանգստութիւն չէին տալիս նրան և փախցնում էին նրա քուռներ: Նա շուռ ու մուռ էր գալիս անդադար, 'ի զուր աշխատելով մեկնել օրիորդի վերջին խօսքերը և ցաւում էր, որ հեռեւեալ երեկոյեան անկարելի պէտք է լինի նրան տեսնել:

Եթէ Վիկտորը գուշակելու մի փոքր ընդունակութիւն ունենար, օրիորդին այդ ժամանակ կտեսներ հիւանդանոցի մի փոքր սենեակի մէջ ծնկաչոք ընկած անկողնի վերայ, որ չէր աշխատում ճնշել իւր կրծքի մէջ ալեկոծուող, իրար հակառող զգացմունքները և գուցէ աւելի խորը վիրաւորուած և վշտացած զգար իրան, բայց օրիորդի ջերմ արտասուքը ան-

զուսպ և գրեթէ անկապ մրմունջը կը տալին նրան մի բանալի այն գաղտնիքին, որ պէտք է գնուէր սարսափելի գնով:

Առաւօտը լուսացաւ մշուշով և սառնաշունչ հողմով. քաղաքի փողոցները, շուկաները և սրճարանները լցուած էին աղամարդկանցով և կանանցով, նրանք խօսում, դատում և վիճում էին: Դ միջի այլոց նրանք բոլորեբեան մի սաստիկ ատելութիւն էին զգում դէպի գերմանացիք և յոյս ունէին, որ նրանք գերի կ'ընկնեն Եւրոպացիների ձեռքը: Վիկտոր դը-Վիլլարի բարձր հասակը յաճախ երևում էր փողոցներում: Նա ունէր փաղաքշական, ուրախացնող խօսք մէկի համար, մի դուրեկան ողջոյն կամ ժպիտ ուրիշների համար և շատ օրիորդներ ժպտում և կարմրում էին նրա պարզ հայեացքին հանդիպելիս: Բայց Վիկտորի միտքը զբաղուած էր միայն Անտուանէտով և նա անհամբեր տենչանքով սպասում էր իւր ծառայական պարտաւորութիւնների վերջնալու ժամին, որ կարողանայ կրկին տեսնել նրան:

Բայց վերջապէս, երբ հասաւ այդ ժամը, Անտուանէտը խուսափում էր նրա տեսակցութիւնից: «Միջոց չունիմ, Վիկտոր, ասաց նա, ես պէտք է իմ վիրաւորուածներին այցելեմ և ինձ 'ի զուր մի' սպասէք», նրա ձայնը կտրուեց և խեղդուեց կոկորդի մէջ:

«Անտուանէտ, ի՞նչ էք ուզում ասել, բացագանչեց երիտասարդ սպան, ես չեմ հասկանում ձեր վարմունքը: Կարելի է կարծել, թէ ես ձեր թշնամին եմ:»

Օրիորդի կերպարանքը փոխուեցաւ նկատելի կերպով, նրա երեսը սաստիկ գունաթափուեց:

«Թշնամի, կրկնեց նա մի տկար ժպիտով, կարո՞ղ էք դուք երբ և իցէ իմ թշնամին լինել, Վիկտոր:

«Ի՞նչո՞ւ էք այդ հարցը ինձ տալիս, ես կարծեմ ապացուցել եմ, որ ձեր բարեկամն եմ և ամենալաւ բարեկամը:

«Այո, ապացուցել էք այդ, մրմնջաց նա, աչքերը խոնարհելով: Ո՛ղջ եղէք», ասաց օրիորդը հեկեկանքից կտրուող

ցածր, լարուած ձայնով, «Ողջ եղէ՛ք և ինչ էլ պատահի, ինչ էլ որ դուք մտածելու լինիք իմ մասին, յիշեցէք այնուամենայնիւ, որ դա իմ հայրենիքիս պահանջն էր... Ո՛հ, ի՞նչ եմ ասում: Ես վաղը կը բացատրեմ ամէն բան: Հիմալ չեմ կարող, ժամանակ չունիմ գործի մասին խօսելու: Գնացէ՛ք այժմ, Վիկտոր, վաղը ամէն ինչ կիմանաք»:

Նա ներս մտաւ հանդէպի դռնով և կանգնեց դրան ետեւը դիտելու, մինչդեռ Վիկտորը հեռացաւ շտապով և շատ լաւ արեց, որ նա չը նկատեց օրիորդի երեսի վերայ այն սարսափը, կամ չը լսեց այն յուսահատական ձիւնը, որ դուրս թռաւ օրիորդի շրթունքներից, երբ Վիկտորը անհետացաւ նրա աչքից:

Գաղաքը շրջապատող գերմանացւոց կողմից այդ օրը յարձակումն չեղաւ, բայց երբ մուլթն ու ամպամած գիշերը վրայ հասաւ, զօրապետ Լափօնի սիրտը ճնշուում էր մի անորոշ վտանգի նախազգացումով, որ միայն օրուան զբաղմունքները թեթեւացնում էին, թէպէտ Վիկտորը կրկին և կրկին փորձում էր նրան հաւատացնել, թէ նրա երկիւղը անհիմն է:

«Ես պարտաւոր եմ մի խոստովանութիւն անել ձեզ, զօրապետ. մի մտերմական ըոպէին, որ ես չեմ փորձի արդարացնել հիւանդների հոգատար Անտուանէտին յայտնել եմ մեր հիւսիսային ամրութիւնների թուլութեանց մասին»:

«Յայտնե՛լ էք, բացագանչեց զօրապետը, ի՞նչպէս, ի՞նչպէս պատահեց այդ»:

«Հազիւ թէ կարող եմ յիշել, պատասխանեց Վիկտորը, միայն գաղտնիքը դուրս է թռել իմ բերանից, բայց և այնպէս անհանգստանալու պատճառ չկայ, ես Անտուանէտի վերայ նոյնքան վստահ եմ, որքան ինձ վերայ»:

«Մի փոքր վա՛ղ է դեռ» ասաց զօրապետը. դառը ժլպիտով, «այնու ամենայնիւ ես յոյս ունիմ, որ ձեր անզգոյշ հաւատընծայութիւնը վատ հետեանք չի ունենալ և ես բոլորովին համաձայն եմ ձեզ հետ, որ Անտուանէտը ար-

Ժանի է, որ նորան հաւատ ընծայեն: Նա հազարների մէջ աչքի ընկնող մի կին է, և մեր խեղճ զինուորների մեծագոյն մասը իւրեանց կեանքով նորա հոգատարութեանն են պարտական: Բայց ես ենթադրում եմ, ես յոյս ունեմ, որ այլ ևս ուրիշի չէք յայտնած այդ գաղտնիքը:»

«Բոլորովին ճիշտ է, պատասխանեց Վիկտորը և խընդրում եմ ներողամտութեամբ ընդունել այս իմ խոստովանութիւնը:»

«Այսպէս թէ այնպէս, ձեզ ինձանից պակաս սիրող մի ուրիշ զօրապետ շատ թանգ կարող էր նստեցնել այդ վարմունքը, ասաց ծերունին, բայց դուք գրեթէ իմ որդիս էք, Վիկտոր:»

Նրանք երկար ժամեր խօսակցում էին, առանց ուշք դարձնելու Անտուանէտի վերայ, որը դանդաղ քայլերով շարժւում էր հիւանդանոցի սենեակների մէջ, կարեկցելով վերաւորուածներին, մխիթարելով մեռնողներին և անհանգստութիւնով ականջ էր դնում այն ձայնին, որ, ինչպէս գիտէր, լուսաբացին պէտք է արձակուէր երկիւղով լցուած հորիզոնի վերայ: Ռումբերի դղրդիւնը, նրանց պայթոցը և ուժեղութիւնը սարսափելի մեքենայագործութիւնը պէտք է ուղղուէին այն տեղի վերայ, ուր արդէն անհնար էր դիմադրութիւն անել հիւսիսային ամրութիւնների վերայ: Եւ այդ սկսուեց վերջապէս. դրսից լսելի եղաւ մեծ աղմուկ, թմբուկների ձայն և հրակէր դէպի զէնք. փողոցները լցուած էին զինուորներով, կանայք և երեխաներ գոռալով, կոծելով, սարսափահար խելագարների նման վազվզում էին ապահով տեղ գտնելու: Բոլորեքեան վերդովուած և զարհուրած էին:

Ցանկալով աւելի բան իմանալ, բան այդ հնարաւոր էր հիւանդանոցի լուսամուկներից, Անտուանէտը փաթաթուեց շալի մէջ և դուրս ելաւ, բայց հազիւ թէ մի փոքր առաջ էր գնացել, երբ իւր անունը լսեց մի հեծելալազօրից, ա-

մայացած փողոցներից մէկի մէջ: Նա յետ դարձաւ և նրա արիւնը սառեց երակներում, երբ տեսաւ Վիկտոր դը-Վիլլարին:

«Դուք երկիւղի մէջ էք, ասաց նա ձիուց ցած իջնելով և օրիորդին մօտենալով, այդ ինձ չէ զարմացնում, գերմանացոց կողմից սա մի զարհուրելի պարգև էր մեզ: Դուք ո՛ւր էք գնում: Ես պէտք է ձեզ ասեի, որ ինչքան կարելի լինի Տիւանդանոցի մէջ մնաք: Դա ամենաապահով տեղն է ձեզ համար»:

«Սա նոր բան չէ ձեզ համար, Վիկտոր դը-Վիլլար, ասաց օրիորդը մի հաստաւ սառը ձայնով: Միթէ չէք հասկանում, թէ ում էք պարտական այս անսպասելի ուժեղացող համար: Դուք դեռ հաւատում էք ինձ, վստահ էք լիովին ինձ վերայ և ձեր սրտում տատանման տեղիք չկայ: Այժմ թող տուէք ինձ հանել դիմակս, որ կրում էի այսբան ծանր ամիսներ և ներկայանալ իմ իսկական դէմքով, իբրև մի գերմանական լրտես»:

«Անկարելի է, գոչեց Վիկտորը երկիւղած ձայնով, Անտուանէս, դուք չգիտէք թէ ինչ էք ասում: Դո՛ւք լրտես, գերմանական լրտես»:

«Այո՛, պատասխանեց նա մի մռայլ, ատելութեան ձայնով և նրա գեղեցիկ երեսը բոլորովին կերպարանափոխուեցաւ: Մի շաբաթ առաջ արդէն ես յանձնեցի Արրասը հայրենակիցներիս ձեռքը: Կարճ էր այժմ ասել, Վիկտոր դը-Վիլլար, որ ձեր սիրտը գէպի ինձ չէ փոխւում: Կան վայրկեաններ, երբ կեանքը սլանում է արագ քայլերով և երբ տարիների տանջանքները, կարծես, հաւաքւում են մի վայրկեանի մէջ և մեզ թւում է, թէ արիւնը դուրս է հոսում մեր սրտից կաթիլ առ կաթիլ: Այդպիսի մի վայրկեան էր երիտասարդ սպայի համար, երբ նա կանգնած էր իրան մատնող այդ կնոջ առաջ»:

«Եւ դուք երբեք չէ՞ք սիրիլ ինձ»:

Այդ խօսքերը արտասանուեցին այնքան ցածր և խեղ-
տուած ձայնով, որ ոչ ոք մինչև այժմ չէր լսել Վիկտոր,
դը-Վիլլարի բերանից:

Օրիորդը պատասխան չտուեց, բայց նրա դէմքը ձիւնի
նման սպիտակ գոյն ստացաւ և վզին մօտ շարք բռնած ձեռ-
քը այն աստիճան դողդողում էր, որ շարք ձեռքից դուրս
պրծաւ:

Եւս ձեզ հաւատում եմ, կսիրեմ ձեզ: Ի պատիւ այն-
տեղեկութեան, որ դուք կարողացաք իմանալ ինձանից, մի-
տեղեկութիւն, որ ձեր բարեկամութեան գինն էր ուրեմն,
շարունակեց Վիկտորը հաստատ ձայնով, եւ դուք, Անտուա-
նէտ, մատնեցի՛ք ինձ:

Եւ առանց այլ ևս նայելու օրիորդի գեղեցիկ դէմքին՝
նա հասկացաւ իւր կորուստը, շտապ նստեց իւր ձին և
հեռացաւ:

Անտուանէտը վերադարձաւ հիւանդանոց. երբ ներս
գնաց իւր սենեակը՝ նա յետ դրեց դուռը և փակեց:

Եւմ հայրենի՛ք, իմ առաջին հայրենի՛ք, շշնչում էր
նա. «հայրենիք ամեն բանից առաջ», բայց երբ այդ խօսքե-
րը դուրս էին թռչում շրթունքներից՝ նա ցնցուեց և մեղմ
ձիւ արձակելով անզգայ փռուեցաւ յատակի վրայ:

Գերմանացիք յարձակուեցին ֆրանսիական բաղաբի վե-
րայ: Յիրեց մի խստասիրտ և կատաղի պատերազմ, բայց
ուր որ նա աւելի կատաղի էր մղում, այնտեղ ամենից ա-
ռաջ անցած գտնուում էր երիտասարդ Վիկտոր դը-Վիլլարը.
նա մահ էր խնդրում, բայց չէր գտնում: Դեռ վեցերորդ-
օրը նա ձի հետք իւր զօրախմբի գլուխն էր կանգնած և
ողևորում էր նրան:

«Բաջացէ՛ք, բաջացէ՛ք», գոչում էր նա: Կէս օրից յե-
տոյ նա տեսաւ, որ զօրքը նկատելի կերպով թուլանում է:
«Հերոսների նման հանդիպեցէ՛ք թշնամուն, որդիք, կեցցէ՛-
Ֆրանսիան»:

Բայց ուշ էր արդէն: Ամբողջութիւնները վերջապէս թուլացան և գերմանացիք իբրև նուաճող վտակ կանգնեցին նրանց առաջ: Սարսափ տիրեց ֆրանսիացւոց սրտին և գերմանացիք պարծանքով տիրեցին բաղաքին: Շատերը կարողացան փախչել այնտեղից, նրանց մէջ էր և զօրապետը իւր աւագամասն զօրականների հետ: Նա բաղառնեցաւ միանալ գլխաւոր զօրքերին և կորուսած հանգերձներն ու զէնքերը լրացնել:

Այսքան մատաղահաս, այսքան գեղեցիկ և սյուպիսի մահ և ինչ մահ, մի մատնիչի, մի լրտեսի մահ:

Անտուանէտը արտասուազուրկ, սառնասիրտ և հաստատակամ էր, պատերազմի յաջողութիւնները նրան նորից ֆրանսիացւոց բանակի մէջ էին գցել: Զօրապետ Լանժեսը ազօթում էր շարունակ, որ նա ընկնի իւր ձեռքը և թանգ նստեցնէ օրիորդին: Արրասը իւր հայրենակցաց ձեռքը մատնելը: Նրա այդ ցանկութիւնը կատարուեց մի ամիս սպասելուց յետոյ: Գերմանացւոց զօրքի մի յանկարծակի յարձակումը պսակուեց նրանով, որ ֆրանսիացւոց ձեռքն ընկան նրանց դրօշակի դէմ պատերազմողներից տաս տասերկու գերիներ և սպանուածներ, դոցա շարքում և հիւանդների հոգատար Անտուանէտը:

Նրա վատ յանցանքը կարող էր ներուիլ միայն կին լինելու պատճառով, բայց այս դէպքում ներողամտութեան մասին խօսք չէր կարող լինել: Մինչև կէս գիշեր օրիորդը պէտք է պատրաստուէր մեռնելու: Նա ներուամբ չէր խնդրում, նա բաւական գոռոզ էր, չէր կամենում կեանք հայցել իւր թշնամիներից, մոռցնալ զօրապետից և նրա աստիճանաւորներից, բացի մի անձից, որ բացակայ էր: Նա լսեց մահուան վճիռը առանց մի խօսք արտասանելու: Վրանի մէջ նա միայնակ էր և կաշկանդուած, կարծես, մոռացել էին նրան եւ Աստուած եւ մարդիկ: Նրան լսելի էր այն ղիկուկների ոտների տոփիւնը, որոնք շրջում էին նրա բանտի առաջ, նրա փախուստը արգելելու համար:

Մահուան կսկիծը և այն էլ այդպիսի անպատուաբեր, սարսափելի մահուան, արդեօք մի ընդհանուր գարհուրեցրե՞ց նրան. դժուար էր ասել:

Օրիորդը կանգնած էր անշարժ, անխօս, կորագլուխ և ձեռքերը կրծքի վերայ ծալած. նրա երկար ոսկեգոյն մազերը քողի նման փռուել էին նրա երեսի և ուսերի վերայ:

Դրան մի շարժումը հանեց նրան մտատանջութիւնից՝ նա սպասում էր տեսնել կոպիտ զինուորներ, որոնք գուցէ ուղեկցելու էին նրան դէպի կառափնատեղը, բայց դրա փոխարէն մոմի աղօտ լուսի տակ նա տեսաւ վրանի մէջ նրան, որի սէրը նա մատնել էր՝ այն է Վիկտոր Դը-Վիլլարին:

«Անտուանէտ»

Նա չպատասխանեց, գուցէ չէր կարող: Բայց նրա ջրթուները դողդողացին, նա բարձրացրեց մի կարճ ժամուայ մէջ գունաթափուած երեսը աղաչանքի արտայայտութիւնով:

«Անտուանէտ, ասաց Վիկտորը, ես եկել եմ ձեզ ազատելու, չպէտք է ժամանակ կորցնել, ես կաշառել եմ պահապաններին և իմ ձին պատրաստել ձեզ համար: Մի ժամից յետ դուք ձեր բարեկամների մօտ կը լինիք»:

«Իսկ դուք, հարցրեց նա:

«Ենձ համար մի մտածէք, պատասխանեց Վիկտորը ուրախ ձայնով, ես կազատուեմ: Իսկ այժմ գնացէք, սիրելիս և ազատեցէք ձեր կեանքը»:

Այս որ ասաց՝ նա քաշ տուեց օրիորդին դէպի վրանի դուռը, փաթածեց նրան իւր վերարկուով, դրեց նրա գլուխին մի գլխարկ և մինչև անգամ ծիծաղում էր, որ օրիորդը նման է ֆրանսիական զինուորի: Մի ջերմագին հրաժեշտ և նրանք բաժանուեցան յաւիտեան:

Մի ժամից յետ, երբ պահապանները եկան լռես օրիորդին կառափնատեղը տանելու, ուր մի խումբ զինուորներ և զօրապետը իւր պահակ մասնախմբի հետ սպասում էին ար-

դէն դատապարտուածին, նրանք տեսան վրանի պահապան զինուորներին, իսկ վրանի մէջ Վիկտոր դը-Վիլլարին:

Թմբուկները հարին, շտապով լուսնի, բանակի մէջ վառուող խարոյկների և զինուորների բռնած կերոնների լոյսի տակ կազմուեց մի զինուորական դատ, որ Վիկտոր դը Վիլլարին մահուան դատապարտեց:

Նա չէր խնդրում ներումի, չէր խնդրում ողորմածութիւն: Այլ հանդարտ և լուռ ընթացաւ դէպի կառափնատեղը և ոչ մի խօսք չ'արտասանեց, երբ կապում էին նրա աչքերը, շղթայում ձեռքերը: Երբ նրա դէմը կանգնեց հրացաններով զինուած մի զօրախումբ՝ նա կարծես չէր էլ զգում նրա ներկայութիւնը:

Տիրեց մի անշուշտ լուութիւն և ահա՛ զօրապետի ձայնը պատուէր արձակեց.

«Մէկ, երկու, երեք չորս հինգ... վեց:»

Վերջին խօսքի վերայ ճռնչաց օդի մէջ հրացանների ձայնը և Վիկտոր դը-Վիլլարը գնդակահարուած երեսի վերայ գետին գլորուեց:

Գերմանիայի մեկուսացած մի բաղաքի մենաստանի մէջ ապրում էր մի կոյս, որի գեղեցիկ դէմքը և նուրբ շարժումները հիացնում էր նրան հանդիպողներին: Ոչ ոք չգիտէր նրա կեանքը և ոչ ոք չէր խօսում նրա անցեալի մասին: Բայց նրա սիրաւ ճնշուած էր մի ծանր ցաւով, նրա վշտալի աչքերը տեսնելիս ոչ ոք չէր հասկանում նրա կսկիծը: Նա կատարում էր իւր պաշտօնը, երբեք չէր արւընջում, բայց գուցէ գիշերուան անքուն ժամերում նա աղօթում էր՝ մերձեցնել այն ժամը, երբ ինքը հանդերձեալ կեանքում պէտք է հանդիպէր նրան, ով իւր կեանքը զոհեց իրան մասնող մի կնոջ:

Անգղ. Թարգմ. Կ. Ջ.